

Vörösmartyról.

Irta: Váradi Antal.

(Utánnomás tilos.)

All a fehér márványból megvalósított költemény, a Vörösmarty emlékszóbra az ország szívében. Az, aki „exegit monumentum aere perennius“, aki ércnél maradandóbb emléket állított magának, márványalakban is ott virraszt már nemzete szívében s megadatott nekünk a sors és a véletlen által az az elégtétel, hogy, ahol a mi nyelvünket és színészetiünket becsmélő német komédiások közházája állott valaha, ott most a Szózat költőjének örök emléke diszkeszlik.

Valamikor mint lelkes ifju járt ezen a helyen neveltjeivel, a Perczel-nemzetség halhatatlan nevével utódaival. Később mint országgyűlési képviselő, a városi vigadóban tartott ülésekre járt arra, aztán, mint a „rab hazának rab fia“ ödöngött kétségbeesve, kopottan, szomorú ábrázattal azon a téren át s az ismerősöknek, akik halkán sugták oda neki: Teljesült a jóslat. Mihály bátyám, teljesült . . . „A sirt, hol nemzet sülyedt el, népek veszik körül . . . mert eljött, mert jönnie kellett — a nagyszerű halál, hol a temetkezés fölött egy ország vérben áll . . .“

Olyankor eltorzult vonásai még kétségbeesettebb kifejezést öltöttek fel. „Nem, nem igaz. . . Én nem úgy értettem azt . . .“ És gyermekeinek a Szózatot enélkül a két vészjósló strofa nélkül kellett tanulniok.

Annyira egy volt ő lelkében a nemzet lelkével, annyira érezte fájalmát, annyira beleélte magát annak bukásába, hogy csaknem beleőrült. Soha költő-lelek nem forrott össze jobban a magyar nemzet érzésével, mint a Vörösmartyé . . .

Méltán ünnepli őt ma az egész nemzet. Nincs magyar ember, akinek a „Szózat“ nem volna a legszentebb imádsága.

S mikor ma felharsan egetverő lelkesedéssel „százazrek ajakán“ az ő szent dala, akkor érezzük, tudjuk, hogy a lélek halhatatlan s van Isten a felhők felett, aki megváltókat és költőket küld a nemzeteknek!

*

De térjünk vissza a márvány-Vörösmarty korából abba az időbe, mikor a nagyszivű ifju a sors nyomorúságával küzködve indul pályájának. Abban a helyzetben vagyok, hogy ifjkorának egy kedves epizódját őrizhetem a szívében, ott gyűjtöttem ezt az emléket, ahol ő járt valaha, mint ifju. Nevelő voltam a Bonyhádi Perczel István házában s ott, abban a tisztos hajlékban, melyben előttem valamikor Vörösmarty tanította a maga Perczel-tanítványait, oktattam én is az enyémeiket. Örömmre szolgált mind a három, nemcsak nekem, de a hazának is.

Az öreg Bonyhádi Perczel István, ez a hatalmas alaku, imperátori arcu patriarcha, sokszor kísérte figyelemmel a tanítási órákat. Tetszett neki, amint a históriát s a költészettant tanítottam a fiuknak. Észrevette, hogy hajlom a poézis felé. Ezért aztán megmutatta egyszer a memoireit.

Négy-öt hatalmas, bőrből kötött palimpszes volt a pár lépcsővel magasabban fekvő dolgozószobája szekrényében. Ezeket a maga becsületes, öreg, csaknem lapidáris betűivel írta tele. Kincset tartalmaztak azok kortörténet és nemzeti fejlődés ismeretének dolgában. Nem tudom: megvannak-e még? Bizonyára meglesznek s a fiuk gonddal őrzik most is, habár szegény Béni, kedves geniális tanítványom, olyan korán elköltözött az élők sorából.

Egyszer, egy őszi alkonyatkor, míg a fiuk írásbeli feladatokkal voltak elfoglalva, az öregur odaszólitott a dolgozószoba szentélvébe.

Leültetett.

— Amice, maga a multkor szépen beszélt a fiuknak Vörösmartyról. At persze jól tudja, hogy nálunk volt nevelő. Mondotta is. De azt nem tudja, hogyan került oda?

— Nem tudom, de nagyon szeretném megtudni.

— No, hát én elmondom, mert én ott voltam akkor.

S leült a patriarchális karosszékre s elkezdte mondani, amint következik. Mindig jó memóriám volt, de akkor különösen vigyáztam, hogy minden szavát mélyen belevéssem a lelkembe.

*

Őszidő volt. Apám négylovas hintáján rogtunk Buda felé, hová iskoláztatni vitt bennünket az édesapa. A hosszú kocsiút unalmait édesapánk érdekes elbeszélésekkel kurtította. Elmondta a családunk történeteit az ősidőktől fog-

va, keletkezését, jeleseit, hőseit és vértanuit. Már a tizenhatodik század második felében megtelepedett Magyarországon János és Dénes, akiket hadi élelmezési hivatalban tett szolgálataik folytán Rudolf császár 1582-ben birodalmi czimeres levéllel jutalmazott s 1593-ban lovagokká emelt. János unokája, Tamás s ennek testvérei: István és Mihály pedig 1697-ben magyar nemességet kaptak. Ez a három Perczel a család ős-triásza.

Tamás fia, József, már a tizenhetedik században Tolnamegye alispánja s feleségül vette Gyulai Gaál Katalint. Tizenhat gyermeke volt s alapítója a család bonyhádi ágának. Fiának, Tamásnak a felesége Stankovánszky Julianna, akitől tizennégy gyermeke született. Unokái. Geiza és Gyula, — első fiától, Antaltól származók, — a forradalom után nem viselték a Perczel, hanem a Bonyhád előnevet. A másik ág két sarjadéka, István és Imre is a Bonyhád nevet viselték. I. Gyula fia, az ifjabb Gyula, azonban már visszavette a Perczel nevet. I. József második fiának, Gábornak fiai voltak Ádám alezredes és Sándor, aki insurgens volt a francia háboruban. Anyjuk Döry Róza. Sándor 1861-ben halt meg. Kilencz fia közül való vagyok én is. A fiuk közül háromnak, Móricznak, Miklósnak és Bélának Vörösmarty lett a nevelője, elmondom, hogyan?

Miközben a kocsi vigan robog a velencei szőlők felé, én a bakon ültem, az apám a három kisebb fiúval a kocsiiban, valami latin dolgot kérdezett tőlük, amit én csak félfüllel hallottam, de azt tudom, hogy egyik sem tudta megmondani. Erre apám haraggal támadt rájuk, kárpálván őket hanyagságukért, holott csak egy kis feledékeny-

ségről volt szó. Eközben a velencei szőlők között egy kis rongyos présház mellett mentünk el, amely előtt egylovasszék állott. A szekéren két fiatal ember vesződött egy kis hordóval, amelynek dugóját erősítették. Amint elhajtattunk előttük, megismerem az egyiket, akivel Fehérvárott együtt jártam iskolába. Ráköszöntök:

— Szervusz, Miska!

Az aposztrófált fiatal ember megismer s hajtót köszön a kocsi felé.

Apám érdeklődve kérdezi tőlem, ki volt az a fiatal ember?

— Nagyon jeles tanuló ez, apám. A legelső volt közöttünk. A neve Vörösmarty Mihály. Szegény fiú, de rendkívüli esze és szorgalma van.

— Látjátok, nebulók, — mond az öreg, — tinektek mindenetek megvan, mégsem tanuljátok a diák nyelvet úgy, amint kellene. Te István! — fordul hozzám. — Vajjon nem jönne el az a fiatal ember házitánitónak?

— Nem tudom, édesapám.

— Szállj le, eredj oda, kérdezd meg!

Már akkor vagy egy kilométert elhajtottunk a szőlőtől, de az én apám nem az az ember volt, aki hiába szokott parancsolni. Ugrottam le a bakról s siettem vissza a présházhoz. A két fiú, Vörösmarty Mihály és a testvére, — mert ők voltak azok, — még mindig a hordóval vesződtek.

— Amice, Vörösmarty. Az apám azt kérdezeti, nem volna-e kedve hozzánk jönni a fiukat tanítani?

Vörösmarty Mihály félbenhagyta a munkát, megtörölte izzadt homlokát, rátekintett az öcs-

csére s mintha az égből küldött messzi tanna a meghívásban, azt mondja:

— Látod? . . . Az Isten nem hagy el!

Azt a kis hordó bort egy tabáni rokonuknak küldte volna az édesanyja, hogy adjon addig is lakást a fiúnak, míg valami keresetforrása kínálkozik. Az Isten küldött engem s így Vörösmarty visszaküldte a bort az anyjának, azt izenvén, hogy vegyen rajta a télire fát.

Azzal összeszedte a kis czók-mókiát és jött velem az országuton a kocsiiig, ahol bemutatam az apámnak, felültettük s vittük magunkkal.

Láska, öcsém, így került Vörösmarty a mi házunkhoz nevelőnek.

Sokszor elgondolkoztam a gondviselés csodálatos útjain. Kétségtelen, hogy Vörösmartyból, bár nagyobb és több küzdelem árán, csak az a nagy és országos költő vált volna, ha a Perczelházhoz nem kerül is, de hogy lett volna-e a magyar nemzetnek Perczel Móricz-cza, Miklósa és Bélája? nem tudom. Az ő nemes lelkük a Vörösmarty nagy szellemével ölelkezve, jókorán magába vette mindazt a nemes tanítást, melyet a Szózat költője oltott beléjük. És a jó mag jó földbe hullott. Vörösmarty vetése aranykalászatot termett.

És ahányszor a Szózat szent hangjait hallok, mindannyiszor büszkeség tölti el a lelkemet, hogy a nagy költőnek én is nyomába léptem valaha és valahol, ha csak mint egyszerű házitánító is, de mindig és mindenütt az ő szent emlékezetének öre, bálványozója.

És legyen az minden magyar ember . . . Most és mindenkoron! . . .